

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД СТУДЕНТІВ-НЕРЕЗИДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В ЗВО УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF NON-RESIDENT STUDENTS DURING THE EDUCATION PROCESS IN THE HIGH SCHOOLS OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR

Стаття присвячена проблемі організації психолого-педагогічного супроводу студентів-нерезидентів у процесі навчання в закладах вищої освіти України під час війни. Тема заслуговує на ретельне вивчення, ажде в екстремальних умовах війни, яка впливає на психо-емоційний стан, студенти-нерезиденти потребують уваги та ефективного психолого-педагогічного супроводу з боку університету. Авторка визначила особливості психолого-педагогічного супроводу студентів-нерезидентів у процесі навчання в ЗВО України в умовах війни; проаналізувала можливості університетів щодо створення системи заходів психолого-педагогічного супроводу студентів-нерезидентів. Дано визначення поняття «підтримка» та «супровід», зроблено висновок, що останнє – більш широке, воно включає в себе перше. Окремо увага зосереджена на психолого-педагогічному супроводі під час психологічної та академічної адаптації нерезидентів. На основі аналізу сучасних публікацій зроблено висновок про зміцнення акцентів у питанні адаптації студентів-нерезидентів ззовнішніх на внутрішні чинники: у полі зору науковців зараз перебувають питання подолання стресових ситуацій, мотиваційної складової навчання в екстремальних умовах війни. На думку автора, психолого-педагогічний супровід включає в себе низку заходів, які сприяють психологічній та академічній адаптації нерезидентів до навчання в чужій країні в період війни. Авторка стверджує, що в психолого-педагогічному супроводі доцільно враховувати гендерні відмінності, етнічну належність, вік, соціальну орієнтацію, середовище, з якого походять студенти, культурне походження та інші фактори. У статті розкривається зміст психолого-педагогічного супроводу: індивідуальне і групове наставництво; психолого-педагогічна підтримка студента-нерезидента; особисті, мікрогрупові та групові діалоги зі студентами; психолого-педагогічна взаємодопомога засобами інформаційно-комунікаційних технологій; рефлексія. Пояснюється розширена роль викладача у воєнний час: тьютор, педагог-професіонал, помічник, координатор, посередник, фасилітатор, організатор.

Ключові слова: психолого-педагогічна підтримка, психолого-педагогічна адаптація,

навчання іноземних здобувачів вищої освіти, студенти-нерезиденти, освіта в ЗВО, освіта в умовах війни.

The article is devoted to the problem of organizing psychological and pedagogical support of non-resident students in the process of studying in higher education institutions of Ukraine during the war. The topic deserves careful study, even in extreme conditions of war, which affects the psycho-emotional state, non-resident students need attention and effective psychological and pedagogical support from the university. The author identified the peculiarities of the psychological and pedagogical support of non-resident students in the process of studying at the higher education institutions of Ukraine in the conditions of war; analyzed the possibilities of universities to create a system of psychological and pedagogical support for non-resident students. The definition of the concept of "support" is given, it is concluded that the latter is broader, it includes the former. Separate attention is focused on psychological and pedagogical support during the psychological and academic adaptation of non-residents. Based on the analysis of modern publications, a conclusion was drawn about the shift of emphasis in the issue of adaptation of non-resident students from external to internal factors: in the field of view of scientists are now the issues of overcoming stressful situations, the motivational component of training in extreme conditions of war. The author claims that it is advisable to take into account gender differences, ethnicity, age, social orientation, the environment from which students come, cultural origin and other factors in psychological and pedagogical support. The article reveals the content of psychological and pedagogical support: individual and group mentoring; psychological and pedagogical support of a non-resident student; personal, microgroup and group dialogues with students; psychological and pedagogical mutual assistance by means of information and communication technologies; reflection. The expanded role of the teacher in wartime is explained: tutor, professional teacher, assistant, coordinator, mediator, facilitator, organizer.

Key words: psychological-pedagogical support, psychological-pedagogical adaptation, education of foreign students of higher education, non-resident students, education in higher education institutions, education in wartime conditions.

УДК 378.015.3-057.87-054.6"364"
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/53.1.25>

Долгопол О.О.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри психології, педагогіки
та мовної підготовки
Харківського національного
університету міського господарства
імені О.М. Бекетова

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. На сьогодні українська вища освіта має низку нових викликів та нагальних проблем у питанні адаптації іноземних студентів до навчання в Україні. Повномасштабна війна спонукає заклади вищої освіти (далі – ЗВО) України до переосмислення дій щодо збереження

студентського контингенту, організації повноцінного навчання здобувачів вищої освіти в дистанційному форматі, налагодження взаємодії учасників навчального процесу тощо. Окремої уваги заслуговують проблеми, пов'язані з психолого-педагогічним супроводом студентів-нерезидентів, які з перших днів війни виїхали за кордон, але продовжують навчатися в українських вишах. У завдання

керівництва структурних підрозділів ЗВО, деканатів, кураторів, викладачів наразі входить не лише надання чітких роз'яснень дій студентів, інструкції щодо організації навчання в дистанційному форматі, а й емоційна підтримка, позитивний вплив на настрій нерезидентів, запевнення в необхідності зберігати урівноважений психологічний стан тощо.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Адаптація студентів-нерезидентів до проживання та навчання в Україні перебувала в центрі уваги більше ніж 240 ЗВО України, які здійснюють професійну підготовку іноземців за першим-другим освітньо-кваліфікаційними та третім освітньо-науковим рівнями освіти. Наразі невіршеними є питання лінгвістичної та культурної підготовки студентів-нерезидентів в умовах війни, але найважливішим є питання психолого-педагогічного супроводу. І якщо раніше це поняття розуміли як «здатність долати емоційно-психологічні наслідки культурного шоку» [3, с. 102], то зараз це поняття розширилося, під ним розуміємо здатність усвідомлювати ситуацію війни, адекватно та відповідально ставитися до статусу студента в цій ситуації, сприймати Україну в контексті воєнних дій, зберігати психологічну рівновагу та спокій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спираються автори. Міграційні та глобалізаційні процеси, що активно відбуваються в суспільстві, викликають нові теми досліджень. Так, з появою можливості здобувати освіту в чужих країнах, у наукових колах закордонних та вітчизняних психологів, соціологів, педагогів, філософів, медиків-біологів набувають актуальності питання адаптації іноземців до нових реалій життя, організації їх психолого-педагогічного супроводу, особливостей пристосування нерезидентів до життя і навчання в чужій країні. Розглядаючи процес адаптації іноземців, дослідники здебільшого акцентують увагу на зовнішніх умовах: побуті, організації процесу навчання, взаємодії індивіда з новими культурами. Зокрема, у працях П. Бергера, М. Вінкельмана, Г. Зіммеля, Ю. Хабермаса схарактеризовано чинники соціокультурної адаптації особистості. Важливими для нашого дослідження є роботи І. Кононова, О. Філіпової, О. Мусієздова, у яких порушено проблеми соціокультурної адаптації таких соціальних явищ: стиль життя, толерантність, міграція, «сприйняття чужого», міжкультурні комунікації. Дослідження К. Оберга, засновника теорії культурного шоку та автора цього поняття, допомагають у виробленні стратегії вибудови взаємовідносин з представниками інших національностей, віросповідань та культур.

Аналіз останніх наукових розвідок свідчить про зміщення акцентів у питанні адаптації з зовнішніх

на внутрішні чинники: про стрес нерезидентів перед невідомим у чужій країні та шляхи його подолання пише О. Бурбело; мотиваційну складову (адаптаційну установку) як провідну стратегію адаптації виділяє О. Бардіна-Віж'є; питанням організації навчання іноземних студентів та необхідних університетських послуг, мета яких – зробити процес адаптації нерезидентів менш болючим, присвячена публікація Н. Смоликевич, І. Турчин, О. Бойко; Т. Довгодько зосереджує увагу на найбільш важкому періоді адаптації студентів-нерезидентів – етапі пропедевтичної підготовки; А. Виселко зосереджується на сутності психолого-педагогічного супроводу іноземних студентів під час навчання в українських вишах; публікація Я. Слуцького демонструє ефективність методів етнічних груп та груп з розвитку навичок самопізнання у адаптаційному супроводі іноземних студентів на досвіді Техаського університету. В умовах війни, яка призводить до стресів та дистресів, ситуації невизначеності, руйнації ідеалів, студенти-нерезиденти потребують більшої уваги та ефективного психолого-педагогічного супроводу з боку університету. Тож наразі освітяни, які залучені до процесу навчання іноземних студентів, потребують дієвих методик щодо вибору психолого-педагогічного інструментарію для його ефективного здійснення.

Мета статті – визначити особливості психолого-педагогічного супроводу студентів-нерезидентів у процесі навчання в ЗВО України в умовах війни; проаналізувати можливості університетів щодо створення системи заходів психолого-педагогічного супроводу студентів-нерезидентів.

Виклад основного матеріалу. З англійської мови «support» українською має два значення: «підтримка», «супровід». На наш погляд, у психолого-педагогічній площині поняття «супровід» – більш широке, воно означає «спеціально організований та контрольований процес адаптації, де студенти отримують кваліфіковану допомогу та психолого-педагогічну підтримку, а середовище у цьому процесі розглядаємо як пусковий механізм, завдяки якому студент орієнтується на певні умови, приймає його як комплекс вимог та потенціалів для власного розвитку» [2, с. 70]. Погоджуємося з А. Виселком, який трактує підтримку в психолого-педагогічному контексті як складову супроводу, стверджує, що це «система спільних дій педагогів і студентів, спрямованих на визначення інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання студентських проблем, що заважають їм самостійно досягти бажаних результатів у професійно-навчальній діяльності, самоактуалізуватися в ній» [2, с. 70]. Тож одним із завдань ЗВО, які навчають іноземних здобувачів вищої освіти, є створення системи психолого-педагогічного супроводу нерезидентів.

Перш за все, нерезиденти потребують психологічної адаптації до зміни ситуації в Україні. Під психологічною адаптацією розуміємо «процес встановлення оптимальної відповідності особистості та навколишнього середовища, що сприяє задоволенню потреб людини, досягненню поточних цілей при збереженні психофізіологічного здоров'я, забезпеченні відповідності її поведінки вимогам соціального середовища» [7, с. 177]. У реаліях війни це означає отримати роз'яснення щодо ситуації у країні, надання алгоритму дій, спілкування за допомогою меседжерів, створення позитивного мікроклімату на заняттях у дистанційному форматі. Підтримуємо думку Я. Слущького [5, с. 66] про доцільність застосування в процесі психологічного супроводу студентів-нерезидентів методу розподілу на етнічні групи, що дозволяє спрямовувати увагу консультанта або психолога на питання, що є актуальними для всіх представників певної нації. На основі висновків дослідження Я. Слущького [5] про досвід Техаського університету в роботі з етнічними групами доцільно об'єднати нерезидентів-здобувачів вищої освіти за приналежністю до національності/віросповідання/культури. Таким чином можна враховувати особливості сприйняття, ментальність різних національних груп.

При організації психолого-педагогічного супроводу доцільно врахувати думку Н. Смолікевич про доцільність врахування гендерних відмінностей, етнічної приналежності, віку, соціальної орієнтації, середовища, з якого вони походять, культурного походження та інших факторів, які можуть вплинути на їхній розвиток [6, с. 69].

У часи війни серед студентів-нерезидентів маємо приклади прояву громадської позиції, волонтерської діяльності. У мирний час такі дії бути спрямовані на налагодження дружніх стосунків з іншими студентами та створення дружнього середовища в університеті та гуртожитку. Зараз це розгорнулося в площині надання допомоги українським біженцям у рідних для наших іноземних студентів країнах, де маємо факти допомоги в облаштуванні соціальних умов проживання, надання медичних та транспортних послуг тощо.

Важливою є академічна адаптація нерезидентів, тобто усвідомлення нерезидентами дій університету щодо зміни формату навчання, можливих викликів, пов'язаних із воєнними діями на території України (відсутність зв'язку, інтернету, можливість роботи в режимі реального та відділеного часу), особливостей організації навчального процесу, зокрема, відвідування, оцінювання письмових робіт та усних відповідей, проведення модульних контролів та сесій, організація практичних та лабораторних занять, спецкурсів тощо. Завдання університету щодо академічної адаптації нерезидентів у воєнний час ускладнюється,

бо всі зусилля мають відповідати таким основним критеріям як «успішність у навчанні, орієнтація на майбутню професію, здатність працювати самостійно та в групі тощо» [8, с. 51] набагато важче реалізувати в дистанційному форматі в період воєнних дій на території країни.

За результатами опитування нерезидентів, вища освіта України була і залишається привабливою для представників багатьох країн Близького Сходу. Ставлячи перед собою амбітну мету не втратити замовників освітніх послуг з числа нерезидентів, маємо організувати психолого-педагогічний супровід студентів-нерезидентів таким чином, щоб виконати надзавдання – активізувати саморозвиток людини [1, с. 58]; навчити професіонала, в період війни допомогти психологічно у подоланні труднощів при опануванні майбутньою професією, адаптувати майбутнього фахівця до соціально-економічних і технологічних змін, розвитку в нього позитивної професійної перспективи» [3, с. 103], але насамперед створити емоційно комфортні умови для навчання студентів-нерезидентів; забезпечення позитивної атмосфери під час занять та в позанавчальний час; задоволення їх інтересів та забезпечення умов індивідуально-особистісного розвитку.

Психолого-педагогічний супровід складається з індивідуального і групового наставництва; психолого-педагогічної підтримки студента-нерезидента (інформаційна, навчальна, емоційна, побутова, комунікативна ситуація); особистих, мікрогрупових та групових діалогів зі студентами, завдяки яким вони мають можливість віднайти психо-емоційні резерви задля подолання проблем; організація психолого-педагогічної взаємодопомоги з допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (чати, канали, листування, відеозустрічі); рефлексія щодо результатів навчальної роботи та подолання особистісних проблем, пов'язаних з загощенням ситуації в Україні. Із практики відомо, що серед студентів-нерезидентів є ті, які вимагають такої емоційної підтримки, і ті, хто сам здатен надавати її однокласникам і викладачам. Таку ситуацію спостерігали у перші дні війни, коли українські викладачі намагалися підтримати іноземних студентів, натомість отримували слова підбадьорення, запевнення в підтримці та швидкій перемозі і скорому поверненню до звичних умов життя та навчання. Студенти надсилали стікери «Слава Україні!», зображення тризуба, побажання перемоги, цим самим додавали впевненості у стабілізації ситуації. Натомість викладачі-куратори, працівники структурних відділів підтримували зв'язок зі студентами-нерезидентами 24/7, цікавлячись їх місцем перебування, соціально-побутовими умовами проживання, безпечністю тощо.

Роль викладача у цей час значно розширилася: тьютор, педагог-професіонал, помічник,

координатор, посередник, фасилітатор, організатор. У часи війни розширюються ролі педагога: він посередник, тобто зв'язуюча ланка між особистістю та соціальними службами; захисник інтересів та законних прав особистості; учасник спільної діяльності, мотивуючий до оволодіння професією, до професійного зростання, до дії; духовний наставник, що виявляється в соціальній опіці, турботі про формування моральних, загальнолюдських цінностей у соціумі; соціальний терапевт, тобто представник, який сприяє особистості в контактах з різними фахівцями, допомагає у вирішенні конфліктних ситуацій; експерт, який обізнаний у правах вихованців, у визначенні методів допустимого компетентного педагогічного втручання у вирішення його проблеми. [6, с. 68]. Додамо лише, що в дистанційному форматі виконувати ці та інші ролі набагато важче.

Умовою ефективного психолого-педагогічного супроводу студентів-нерезидентів є володіння науково-педагогічними працівниками техніками психолого-педагогічної підтримки: прийняття, опіка, увага, турбота, повага, захист, схвалення, наставництво, партнерство, допомога.

Провідними факторами гуманістичної позиції педагога в умовах воєнного стану мають бути: 1. спільне проєктування освітнього процесу з кожним його учасником, обговорення варіантів критичних ситуацій, що можуть виникнути в будь-який момент; 2. взаємне емпатійне ставлення до особистості педагога та студента; 3. координація усіх дій студента-нерезидента щодо організації навчального процесу, заснована на горизонтальному принципі.

Психолого-педагогічний супровід студентів-нерезидентів має відбуватися за такими етапами: діагностичний – з'ясування проблем, які виникають у студентів; пошуковий – підбір найбільш ефективних шляхів подолання виявлених проблем; договірний – узгодження зі студентом дій, спрямованих на подолання проблем; діяльнісний – комплекс прийомів і методів психолого-педагогічного супроводу; рефлексивний – обговорення складних ситуацій, що виникали на шляху подолання проблем.

Висновки та перспективи. Психолого-педагогічний супровід – це злагоджена взаємодія учасників навчального процесу, від якої залежать результати психологічної та академічної адаптації студентів-нерезидентів до навчання

в університетах України в часи війни. Це підтримка на психоемоційному, інформаційному, освітньо-професійному рівнях. Важливим завданням ЗВО України залишається підтримка мотивації нерезидентів здобувати освіту в нашій країні, створення позитивного мікроклімату на заняттях в дистанційному форматі та у приватному спілкуванні за допомогою ІТ-технологій. Перспективними питаннями для подальших досліджень є моніторинг успішності студентів-нерезидентів, які навчаються в дистанційному форматі в воєнний час, активізація навчально-пізнавальної діяльності, дослідження рівня мотивованості іноземних здобувачів освіти до отримання українського диплому до, під час та після війни та низка інших проблем психолого-педагогічного спрямування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Асиркіна Г. П. Організаційно-педагогічна структура соціальної адаптації студентів першокурсників до умов навчання у вищих закладах освіти. *Проблеми освіти*. № 44. 2006. С. 55–59.
2. Виселко А.Д. Психолого-педагогічний супровід адаптації іноземних студентів. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. 2017. № 2 (14). С. 69-73.
3. Довгодько Т. І. Розвиток системи підготовки іноземних студентів в Україні. *Вища освіта України*. 2012. № 3 (додаток 2). Т. 2. С. 102-104.
4. Довгодько Т. І. Адаптація іноземних студентів до освітнього середовища України. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. № 2. 2013. С. 114-120.
5. Слуцький Ю. Психологічна підтримка іноземних студентів методами діяльності з етнічними групами та саморозуміння (з досвіду Техаського університету в Остіні (США)) / *Psychological Sciences. Norwegian Journal of development of the International Science*. No 43/2020. P. 65-68.
6. Смолікевич Н. Р. Соціокультурний та академічний аспекти адаптації іноземних студентів в університетах України. *Молодь і ринок*. 2020. № 2 (181). С. 65–70.
7. Smolikevych N., Turchyn I., Boyko O. Psychological-pedagogical basics for ensuring international students' successful studying results. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2021. Випуск 35. С. 176–184.
8. Baohua Yu, Ewan Wright. Socio-cultural adaptation, academic adaptation and satisfaction of international higher degree research students in Australia. *Tertiary Education and Management*. 2016. No 22 (1). P. 49–64.